

Περί Έρωτος

Αντρέας Ιωαννίδης

Ιστορικός Τέχνης

Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

Μια εισαγωγή σε ένα τεύχος αφιερωμένο στον Έρωτα θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελείται μόνο από λευκές σελίδες. Σελίδες γεμάτες από αυτό το χρώμα της γέννησης και του θανάτου, της φασκιάς και του σάβανου. Εκεί θα μπορούσε ο καθένας να προβάλει τον δικό του έρωτα – γιατί κάθε έρωτας είναι ταυτόχρονα γέννηση και θάνατος: άλλοτε κυριολεκτικός, τις περισσότερες φορές μεταφορικός. Και στο τέλος θα διαπιστώναμε ότι ο καθένας έχει και κάτι διαφορετικό να πει πάνω σ' αυτό το τεράστιο θέμα. Αυτός ο καθένας μπορεί να είναι ένας άνθρωπος, αλλά μπορεί να είναι και ένας πολιτισμός. Έτσι, κάποιος θα έβλεπε τον έρωτα πιο εγκεφαλικά, άλλος πιο συναισθηματικά και ένας τρίτος πιο σωματικά. Το μόνο σίγουρο είναι ότι μέσα στον έρωτα θα συναντούσαμε όλα τα φύλα και όλες τις ηλικίες σε διάφορους συνδυασμούς.

Και όμως, κάτω από αυτή τη φαινομενική διαφοροποίηση ελλοχεύει ο ένας και μοναδικός Έρωτας. Ο θεός Έρωτας που μας κληροδότησε η Αρχαιότητα, προσωποποίηση της αρχέγονης δύναμης της επιθυμίας και του πόθου για τον άλλον, της ροπής για ένωση με τον άλλον. Αυτόν το θεό οι αρχαίοι Έλληνες τον θέλουν να ξεπηδάει από το χάος και να συνιστά τη δύναμη που δημιουργεί τον Κόσμο, παρόλο που τον συναντάμε τακτικά ως γιο διαφόρων γονέων, με την Αφροδίτη να έχει τον κυρίαρχο μητρικό ρόλο. Όσο για τον πατέρα, αυτός συνήθως παίζει. Αφροδίτη ήτανε αυτή!

Σε αυτή την τόσο μακρινή και κοντινή συνάμα αρχαιότητα (ακόμα αναφερόμαστε στον πλατωνικό έρωτα, έστω και λανθασμένα, ακόμα ισχύουν τα μαγικά φίλτρα της κάθε φύλου Κίρκης), που απο-

τελεί το πολιτισμικό ασυνείδητο του δυτικού πολιτισμού, ο φοβερός αυτός θεός πήρε τη μορφή ενός πτερωτού γυμνού αγοριού, με αρκετά σκαμπανεβάσματα στην ηλικία του, από πιτσιρικάς μέχρι έφηβος. Και έτσι οι Έλληνες, οπαδοί της όρασης ως της πιο σημαντικής των αισθήσεων, διότι είναι πιο κοντά στο νου (ακόμα λέμε «νους ορά...»), κατάφεραν να δώσουν μορφή σε αυτό που είναι άμορφο, δηλαδή στην επιθυμία και την έλξη για τον άλλο με σκοπό την ένωση προς κάθε μορφή γέννησης: πνευματικής, ψυχικής ή σωματικής. Και αυτή η έλξη δεν αφορά μόνο τους ανθρώπους αλλά όλα τα έμψυχα και άψυχα του κόσμου, ωθώντας τα προς την ένωση. Γι' αυτόν τον δαιμόνιο θεό ο Ησίοδος θα πει ότι είναι «ο πιο όμορφος ανάμεσα στους θεούς, αυτός που παραλύει τα μέλη του κορμιού, που νου

και φρόνιμη βουλή δαμάζει μέσα στα στήθη όλων των θεών και όλων των ανθρώπων»,¹ άρα κυβερνάει θεούς και ανθρώπους.

Σ' αυτόν λοιπόν το θεό θα αφιερώσουμε τρία συνεχόμενα τεύχη του περιοδικού, αρχής γενομένης από αυτό που κρατάτε στα χέρια σας.² Σ' αυτόν τον τόσο ανθρώπινο, τον πιο ανθρώπινο μάλλον απ' όλους τους θεούς, διότι αδιαφορεί εάν τα πρόσωπα που έλκονται είναι του ίδιου ή διαφορετικού φύλου, αδιαφορεί για την ηλικία, ακόμα και για την εξωτερική μορφή – «εγώ νομίζω πως εδώ, σ' αυτή τη γη τη μαύρη, εκείνο είναι ομορφότερο, ό,τι ποθεί ο καθένας», θα πει η Σαπφώ,³ δείχνοντάς μας ότι ο έρωτας αποτελεί περισσότερο μια φυσική ζωική δύναμη παρά μια πολιτισμική σύμβαση, παρόλο που του φορτώσαμε και απ' αυτές. Βρίσκεται κοντά σε κάτι αρχέγονο, δηλαδή στην ίδια τη

1. Caravaggio, «Έρωτας», περ. 1601-2, λάδι, 191x148 εκ., Staatliche Museen, Βερολίνο. Ονομάζεται επίσης «Νικηφόρος Έρωτας» και «Θριαμβευτής Έρωτας». Ποδοπατάει εκφράσεις του πολιτισμού (τέχνες, επιστήμες, εξουσία) και θριαμβεύει πάνω τους.

ζωή. Διότι η ζωή, σε αντίθεση με τον πολιτισμό, χωράει τα πάντα.

Για το λόγο αυτό αποφύγαμε να αναφερθούμε ιδιαίτερα στην Αφροδίτη, παρ' όλη τη στενή συγγένεια που έχουν μεταξύ τους. Η Αφροδίτη –θεά του έρωτα και της γυναικείας ομορφιάς, της γονιμότητας στο γάμο, της αρμονίας του ζεύγους και της ευτυχίας των παιδιών τους⁴ δίνει περισσότερο την εντύπωση του ιστορικού προσδιορισμού. Εμφανίζεται συνηθέστερα ως θεά κοινω- νικών θεσμών ιστορικά προσδιορισμένων, ενώ ο Έρωτας ως θεός φυσικών δυνάμεων, άρα διαχρονικών και οικου- μενικών. Κατά προέκταση, η Αφροδίτη έχει μάλλον να κάνει με την ιστορική διάσταση του ανθρώπου, ενώ ο δεύτερος πιο πολύ με την α-ιστορική, την άχρονη και αιώνια (Άλλωστε σχεδόν πάντα εμφανίζεται συνυφασμένος με την Ψυχή). Πρόκειται για δύο βασικές συνι- στώσες της ανθρώπινης ύπαρξης, οι οποίες, σε τελευταία ανάλυση, αντι- στοιχούν στο ζεύγος πολιτι- σμός/φύση.

Γι' αυτόν λοι- πόν τον πιτσιρικά θα γίνουν νύξεις τόσο στο παρόν όσο και στα επόμενα τεύχη. Και οι νύξεις αυτές θα γίνονται με τα κείμενα των συγ- γραφέων που συμμετέχουν στο αφιέρωμα αλλά και με αποσπάσματα από κείμενα της εποχής που πραγματευ- όμαστε σε κάθε τεύχος, ούτως ώστε ο αναγνώστης να έχει έναν οδηγό για να προστρέξει στις πηγές.

Ίσως να σας φαίνεται περιέργο που χρησιμοποιώ τη λέξη «νύξεις». Αυτό δεν συμβαίνει επειδή τα κείμενα είναι λίγα για ένα τόσο μεγάλο θέμα. Την ίδια λέξη θα χρησι- μοποιούσα ακόμα και αν προλόγιζα δέκα τόμους. Απλά χρησιμοποιώ τη λέξη «νύξεις» διότι ο Έρωτας είναι το πραγματικό και τα κείμενα είναι λόγος πάνω σ' αυτό. Και «το πραγματικό δεν είναι αναπαραστάσιμο, παρά μόνο αποδείξιμο [...] και δεν μπορούμε να κάνουμε να συμπέ- σουν μια κατηγορία πολυδιάστατη (το πραγματικό) και μια κατηγορία μονοδιάστατη (η γλώσσα)».⁵ Έτσι μόνο με νύξεις μπορούμε να προχωρήσουμε αφήνοντας χώρο και γι' αυτό που δεν μπορεί να ειπωθεί με λόγια. Πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται γι' αυτόν τον τόσο σαφή και ασα- φή ταυτόχρονα θεό, ο οποίος συμπαρασύρει την ανθρω- πινή ολότητα: τον άνθρωπο ως νου, ψυχή και σώμα. Αυτή

ακριβώς η «ολιστική» διάσταση του έρωτα είναι που συ- ναρπάζει, και γι' αυτό θεωρώ ότι τελικά ο πιο πλήρης, διό- τι είναι και ο πιο ευρύς, ορισμός που δόθηκε ποτέ για τον έρωτα είναι αυτός που μας κληροδότησε ο Πλάτωνας στο *Συμπόσιο* μέσω του Αριστοφάνη: «Του ολοκλήρου λοιπόν ο πόθος και ορμή έχει τ' όνομα έρωας».⁶ Ορισμός απεριό- ριστος! Άλλωστε το έτερόν του ήμισυ ψάχνει ο καθένας. Και αυτοί οι ορισμοί είναι όντως απεριόριστοι, όχι μόνο γι' αυτό που λένε στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο αλλά κυρίως για το δυνητικό περιεχόμενό τους. Γι' αυτό που κρύβουν και δεν έχει φανερωθεί ακόμα. Γι' αυτό το άνοιγ- μα και την ανάσα που προσφέρουν.

Το κενό βέβαια που αφήνει η μη ολοκλήρωση θα γεμίσει με νοσηρές αδηφαγίες, κυ- ριολεκτικές και μεταφορι- κές: φαγητό, γνώσεις, επάγ- γελμα, σεξουαλικότητα, κα- τανάλωση και κυρίως εξουσία.

Ο πόθος λοιπόν του ολόκλη- ρου είναι ο έρωτας, δύναμη διαχρονι- κή, οικουμενική,

παρ' όλες τις δια- φορετικές μορφές και περιεχόμενα που παίρνει, φαινομενικά, μέσα στον ιστο- ρικό χρόνο και χώρο. Πάντως, αν το καλο- σκεφτούμε, αυτός ο δια- χρονικός χαρα- κτήρας του έρωτα φαί- νεται και από το γε- γονός ότι είναι ο μοναδικός θεός που «λατρεύεται» με σχεδόν την ίδια εικονο- γραφική μορφή που είχε στην αρχαιότητα. Όσο για το περιεχό- μενο, αυτό δεν άλλαξε μέσα στο χρόνο, αλλά διευρύν- τηκε και εμπλουτίστηκε! Και συνεχίζεται... όπως η ζωή!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ *Ελληνική Μυθολογία*, τόμ. 2: *Οι θεοί*, Εκδοτική Αθηνών, 1986, σ. 252-254.

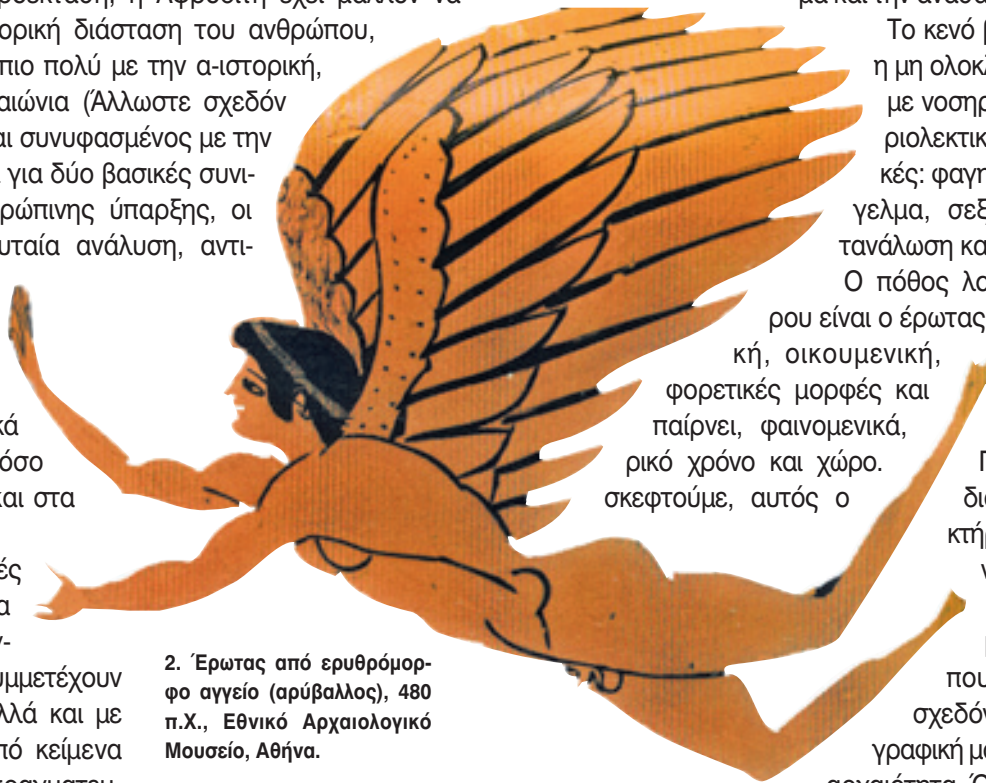
² Στο τεύχος αυτό και στα επόμενα, δεν θα συναντήσετε τον αυστηρό χρο- νικό προσδιορισμό που συνήθιζε το περιοδικό στα αφιερώματά του μέχρι τώρα. Δειλιά, θα γίνονται ωσμώσεις των διαφόρων εποχών (μήπως άραγε γνωρίζει και ο έρωτας εποχή;) μέσω κειμένων που έχουν κάποια συνάφεια, τότε περισσότερο έκδηλη, τότε περισσότερο άδηλη και υφέρπουσα. Το ίδιο και περισσότερο ακόμα «ανακάτωμα» γίνεται και στην εικονογράφηση, δηλωτική και αυτή της ερωτικής διαχρονικότητας. Και σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω τη φίλη και συνάδελφο Ναυσικά Λιτσαρδοπούλου για την πολύτιμη συμβολή της στην αναζήτηση των διαφόρων εικόνων.

³ Σωτήρης Κακίσης, *Σαπφώ, Τα ποιήματα*, Κέδρος, Αθήνα 1979, σ. 37.

⁴ Angelos Delivorrias, «The Worship of Aphrodite in Athens and Attica», στο *Worshipping Women: Ritual and Reality*, κατάλογος έκθεσης στο Onassis Cultural Center, Νέα Υόρκη, 10.12.2008-9.5.2009 (υπό έκδ.).

⁵ Roland Barthes, *Μυθολογίες-Μάθημα*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, σ. 27.

⁶ Πλάτωνος, *Συμπόσιον*, κείμενον, μετάφρασις και ερμηνεία υπό Ιωάννου Σκουτρή, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1934.

2. Έρωτας από ερυθρόμορφο αγγείο (αρύβαλλος), 480 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.